

KOLEKCIONARI, NJIHOVA UDRUŽENJA I PRIVATNE ZBIRKE U SSSR-u

Razgovor s Valerijem Aleksandrovičem Dudakovim održan je 7. veljače u Zagrebu, gdje je boravio kao sudionik u simpoziju *Ukrajinska avangarda 1910.–1930.*, u organizaciji Muzeja suvremene umjetnosti (Galerije grada Zagreba).

● Najprije da Vas predstavimo čitaocima: povjesničar ste umjetnosti, kolekcionar i potpredsjednik Kluba kolekcionara Sovjetskog fonda za kulturu. Dakle, prava ste osoba za razgovor o privatnim kolekcijama u Sovjetskom Savezu. Čini se da je kolekcioniranje u SSSR-u vrlo razvijeno, da su kolekcionari brojni, pa nas zanima na koji se način kolekcionari povezuju, koje sve asocijacije kolekcionara postoje i kako funkcioniraju?

V. A. D.: – U Sovjetskom Savezu postoji nekoliko udruženja kolekcionara. Na prvom je mjestu Klub kolekcionara Sovjetskog fonda kulture, čiji sam potpredsjednik (predsjednik je Saverije Jeršikov, poznati restaurator i član predsjedništva samog Fonda). Klub je osnovan svibnja 1987. godine, ima 102 kolekcionara, od toga sedam inozemnih članova.

Prije godinu dana osnovana je druga, vrlo široka asocijacija – Savezno udruženje kolekcionara. Ono okuplja 60.000 članova iz čitavog SSSR-a i uključuje sve vrste kolekcionarstva, dakle ne samo likovnu i primijenjene umjetnosti već i sakupljanje značaka, maraka, svih vrsta rariteta itd. Među njima ima neobičnih kolekcija poput kolekcija kamenja, pera, samovara, lokota i drugih. Naveo sam dvije osnovne asocijacije, ali pored njih postoje klubovi i udruženja kolekcionara u pojedinim gradovima. Tako u Kijevu djeluje samostalni Klub kolekcionara, također u Pribaltiku. To je čitava armija sakupljača koja je samo djelomično ujedinjena i nema nekog jedinstvenog, povezujućeg nazivnika. Ipak je najpoznatiji već spomenuti Klub kolekcionara pri Fondu kulture, koji je za tri godine postojanja organizirao gotovo šezdeset izložbi u SSSR-u i sedam izložbi u inozemstvu.

● Spomenuli ste inozemne članove Kluba kolekcionara pa Vas molim da nam objasnite koje su to ličnosti i na koji način oni pomažu Klubu? Uopće, kakve su vaše veze i suradnja s inozemnim kolekcionarima?

V. A. D.: – Inozemni članovi našega Kluba kolekcionara su poznati kolekcionari iz Engleske, Francuske, Švedske. Oni su počasni članovi, sudjeluju na našim izložbama, surađuju sa Fondom i Klubom i općenito pomažu našim aktivistima. Primjerice, uz pomoć jednog od njih, Nikite Labanova u ulozu koordinatora, bila je organizirana velika izložba *100 godina ruske umjetnosti* u Velikoj Britaniji polovicom prošle godine. Član kluba je i poznati švedski kolekcionar Dimitrije Apasidis, koji je niz godina radio u Sovjetskom Savezu, a sada živi u Švedskoj. On posjeduje vrijednu zbirku ruske umjetnosti uključujući i avangardu i suvremenu umjetnost. Nedavno je priređena izložba iz njegove kolekcije poznatog i nedavno preminulog ruskog umjetnika Zvereva, jednog od

Slike A. Bogomazova na izložbi *Ukrajinska avangarda 1910–1930.* u Muzeju suvremene umjetnosti. Zagreb, 1990.; snimio Boris Cvjetanović

najtalentiranijih nekonformista. Postoje različiti oblici suradnje sa stranim kolekcionarima. Kada gostujemo s izložbama ili predavanjima, oni također sudjeluju. Suradujemo s njemačkim kolekcionarima koji su gostovali kod nas, a dobro smo povezani i s talijanskim kolekcionarima. To su široki međunarodni kontakti koji su se razvili i razgranali nakon što smo osnovali klub.

● Jesu li privatne kolekcije u SSSR-u pravno registrirane preko državno/društvenih institucija?

V. A. D.: – Državni organi su uvijek nastojali nadzirati kolekcionare, pratiti kako se kreću predmeti iz kolekcije u kolekciju i poznavati njihove sadržaje. Zbog toga je Ministarstvo kulture donijelo Zakon o zaštiti spomenika kulture 1977. godine. U njemu piše da je sakupljanje bilo čega, a pogotovu umjetničkih predmeta, zabranjeno bez dozvole Ministarstva kulture. Međutim, nije ovlašten organ koji izdaje dozvole za kolekcioniranje, što znači da je donesen zakon a nisu stvoreni mehanizmi njegova funkcioniranja. Osim toga nisu napravljeni kriteriji kojima bi se najprije utvrdilo što se smatra umjetninom i predmetom od kulturne vrijednosti te što podliježe registriranju. Ukratko, to je mrtvorodeni zakon. U nekim gradovima, kao na primjer u Moskvi, postoje ustanove koje se bave registriranjem kolekcija, ali je problem u tome što se kolekcionari ne prijavljuju. Samo je šest, sedam kolekcija registrirano, većinom obiteljski naslijeđeni arhivi. Tako se, na primjer, kolekcija obitelji Rodčenko smatra registriranom, premda je registriran samo arhiv Rodčenka i Stepanove (poznati umjetnici ruske avangarde – konstruktivizma, op. J. V.), a ne potpuna kolekcija.

● Koliko je važno privatno kolekcioniranje za sakupljanje i očuvanje značajnih djela i predmeta kulturne baštine?

V. A. D.: – Tek kada smo počeli pokazivati sadržaj zbirki ispostavilo se ono što nitko nije mogao pretpostaviti: da u privatnim kolekcijama ima djela od staroegipatske i starogrčke skulpture do avangarde. I to ne neka minorna djela, ne skice, već vrlo značajne stvari! Tako se u privatnoj kolekciji Gardejevih u Lenjingradu nalazi jedna od najboljih Chagalovih slika. Ili, recimo, najbolja djela Bogomazova nalaze se u

A. Bogomazov, Tramvaj, 1914. iz privatne kolekcije V. A. Dudakova, Moskva

mojoj kolekciji, ne u muzeju. Upravo izložba ukrajinske avangarde u MSU u Zagrebu pokazuje da se u privatnim kolekcijama nalaze značajniji radovi nego u muzejima. A to se ne odnosi samo na avangardnu umjetnost nego općenito.

● U Moskvi se priprema Muzej privatnih kolekcija, pa Vas molim da nam kažete nešto više o toj inicijativi i njezinoj realizaciji?

V. A. D.: – Inicijator i osnivač tog muzeja je Ilija Zilberštejn, koji je nažalost umro, a bio je poznati stručnjak za rusku književnost, istraživač Puškina i zaslužan za objavljivanje djela ruskog simbolizma. Bio je kolekcionar i posjedovao je veliku zbirku zapadnoevropske grafike i ruske umjetnosti kraja 19. i početka 20. stoljeća, a koja će poslužiti kao

temelj novog muzeja. Zilberštejn je smatrao da u Sovjetskom Savezu postoje bogate privatne kolekcije koje nakon smrti vlasnika dospijevaju u ruke nasljednika koji ih prodaju umjetninu po umjetninu ili predaju muzejima. Dakle, u pravilu nestaju i privatne kolekcije i trag o ličnostima kolekcionara. Zato je zamislio muzej koji bi osim kolekcija ovjekovječio ličnosti sakupljača. Prema njegovoj koncepciji, muzej bi trebao pokazati proces stvaranja kolekcije, najbolje dosege i ličnost kolekcionara fotografijama i drugim dokumentima. Ideja se s vremenom transformirala tako da će u muzeju biti prikazana pored Zilberštejnove kolekcije, talijanska primijenjena umjetnost iz kolekcije Polosove, predavangardno slikarstvo iz zbirke lenjingradskoga kolekcionara Rama, a na trećem katu bit će postavljena kolekcija djela Rodčenkina i Stepanove. Ukupno će biti predstavljeno osam do deset velikih kolekcija. U biti to je svojevrsni memorijalni muzej posvećen ličnostima kolekcionara i samom fenomenu kolekcioniranja. Osnivanje i gradnju muzeja pomogao je Sovjetski fond kulture i osobno Raisa Gorbačova, koja se jako zalagala za ostvarenje te ideje. Zgrada muzeja je već dovršena, sada se izvode unutarnji radovi i nadam se da će muzej biti otvoren do kraja 1991. godine.

Ideja takvog muzeja prihvaćena je i u Lenjingradu, gdje se priprema muzej kolekcija u kojem će osnovu činiti zbirka najstarijega kolekcionara u SSSR-u, 93-godišnjeg Josifa Ezrafa, koji je počeo kupovati predmete na aukcijama još 1925. godine. Njegova zbirka sadrži staklo, porculan, predmete primijenjene umjetnosti, slike, a ima nekoliko tisuća predmeta. Slični muzeji pripremaju se i u Odesi, Lvovu i drugim gradovima.

● I vi ste inicijator ideje o osnivanju jednog muzeja?

V. A. D.: – Ja sam inicijator ideje o formiranju Muzeja suvremene umjetnosti jer je paradoks da u Sovjetskom Savezu ne postoji specijalizirani muzej suvremene umjetnosti. Fundus takvog muzeja stvarao bi se otkupom djela od samih umjetnika, zatim iz privatnih kolekcija kao i donacijama. Ova se ideja još ne realizira.

● Da li se građa iz privatnih kolekcija sustavno obrađuje, proučava i publicira?

V. A. D.: – Kao povjesničar umjetnosti i kolekcionar dosta pišem o privatnim kolekcijama, stare i suvremene umjetnosti i objavljujem članke u časopisu Sovjetskog fonda kulture »Naše naslijeđe«. U svakom broju ovog časopisa pojavljuje se poneki tekst o privatnim kolekcijama. Osobno surađujem i objavljujem i u stranim časopisima, pisao sam tekst o povijesti kolekcioniranja u Rusiji.

● Koja je uloga Sovjetskog fonda kulture u odnosu na udruženja kolekcionara?

V. A. D.: – Sovjetski fond kulture je velika organizacija koja postoji paralelno s Ministarstvom kulture, ali nije državnog već društvenoga karaktera. Ima niz različitih funkcija i programa, kao što su program proučavanja lokalne kulture pojedinih oblasti, program kulture za omladinu, a za mene je najzanimljiviji program otkrivanja novih imena – mladih talenata u likovnoj umjetnosti, muzici i drugim umjetničkim granama. Neposredno sam angažiran u programu vezanom uz kolekcionare i njihova udruženja.

Fond je velika organizacija koja poput kišobrana pokriva sve. Fond je osnovao i Klub kolekcionara i Savezno udruženje kolekcionara i finansijski im pomaže. Financira izložbe – transport, osiguranja, putovanja kolekcionara, veze sa stranim partnerima. U mnogim slučajevima Fond daje pravnu zaštitu i često pomaže u rješavanju osobnih problema kolekcionara kao što je stanovanje. Fond nema mogućnosti sustavnog restauriranja svih djela iz privatnih kolekcija, ali kada neki predmeti, djela odlaze na izložbu, Fond ih restaurira. Ipak, to ne znači da Klub i Savezno udruženje kolekcionara u potpunosti ovise o Fondu. S druge strane, kolekcionari su slobodne ličnosti i djela iz njihovih zbirki su u njihovom privatnom vlasništvu i oni njima slobodno raspolažu. Fond zapravo koordinira rad kolekcionara u Sovjetskom Savezu i rješava probleme koje ne bi mogli riješiti ni muzeji ni Ministarstvo.

● Koji su bitni problemi kolekcionara o kojima se rješava na razini Kluba odnosno Saveznog udruženja kolekcionara?

V. A. D.: – Veliki je problem statusa kolekcionara, da on bude općepriзнat, da se privatno kolekcioniranje i zakonski izjednači s funkcijom sakupljanja u muzejima. Problem je i osiguranje, zaštita kolekcija. Fond se s tim u vezi obratio Ministarstvu unutarnjih poslova, i već je desetak najvažnijih kolekcija u Moskvi i Lenjingradu zaštićeno. Priprema se seminar u suradnji s engleskom tvrtkom Sotheby's i talijanskom tvrtkom Securita na kojem će biti riječi o sistemima zaštite i osiguranja. Problem su i visoka osiguranja djela iz kolekcija koja se nalaze na izložbama.

Ipak, Fond ne može pružiti stalnu i neposrednu materijalnu pomoć kolekcionarima.

Osobno mislim da i kolekcionari sami moraju pridonijeti svom boljem materijalnom statusu. Izložbe koje se pripremaju, a danas postoji veliki interes u svijetu za rusku avangardu, trebalo bi da budu komercijalne i ostvaruju dobit. Tako zarađenim novcem omogućilo bi se rješavanje svakog pojedinačnog problema kolekcionara.

● Kada djelo iz privatne kolekcije ide na izložbu, da li je kolekcionar obeštećen, dobije li neku naknadu?

V. A. D.: – Ne, naši kolekcionari za to ne dobivaju nikakvu naknadu. Međutim, ako izlaže djela iz svoje kolekcije na nekoj velikoj izložbi, postoji mogućnost da kolekcionar otputuje na izložbu, da mu se kompenziraju dnevnice i putni troškovi. Kolekcionari u pravilu i ne žele ekonomsku zaradu na svojim kolekcijama. Nismo na to navikli.

● Da li se djela iz privatnih kolekcija mogu prodati, posebno izvan zemlje?

V. A. D.: – Nedavno je održan seminar o suradnji na kojem je sudjelovala i tvrtka za trgovinu umjetninama Sotheby's. Tada smo razmatrali mogućnost prodaje djela iz privatnih kolekcija u inozemstvu. Predloženo je da takvom prodajom dio dobiva vlasnik, u valuti, što nije malo važno, a drugi dio išao bi Fondu za otkup radova ruske umjetnosti koja se nalazi u inozemstvu. Zna se da se mnoga djela značajnih ruskih umjetnika – od Peredvižnika do avangarde – nalaze u inozemstvu i da se pojavljuju na aukcijama u Sotheby's, Christy's i drugima. Namjeravamo najbolja djela ponovo otkupiti i vratiti u Sovjetski Savez, i mislim da je pronađen dobar mehanizam za takvo što. Na temelju

prodaje djela iz privatnih kolekcija, onih koja nisu vrlo važna, Fond bi smogao devize za kupnju djela u inozemstvu.

● Da li je takav prijedlog ostvariv, odnosno zakonski moguć?

V. A. D.: – Na temelju zakona koje je donijelo Ministarstvo kulture ne može se prodati izvan SSSR-a ni jedno djelo koje je nastalo prije 1945. godine. Moguće je, dakle, prodati samo djela suvremenih umjetnika nastala nakon 1945. Situacija je apsurdna. U svim civiliziranim zemljama zakoni ne dopuštaju izvoz djela velike umjetničke vrijednosti. Međutim, postoji masa predmeta koji se multipliciraju kao što su grafike i knjige, zatim skice i drugorazredni radovi umjetnika. Njihovom prodajom zaradile bi se devize za kupnju umjetničkih djela u inozemstvu. To bi bio normalan odnos prema umjetninama, utemeljen na ekonomskim zakonitostima. Uz to smatram da bi trebalo kupovati i djela svjetske umjetnosti jer u sovjetskim muzejima nedostaju mnoga značajna imena, čak čitavi periodi: npr. engleska umjetnost općenito, njemački romantizam, njemački ekspresionizam s grupama Die Brücke i Der Blaue Reiter itd. Postoje, dakle, mnoge praznine koje se mogu popuniti jedino kupnjom u inozemstvu, a da bi se namaknule devize, jedina je mogućnost prodaja djela iz vlastite zemlje.

Primljeno: 4. 3. 1991.

Razgovor vodila:
Jadranka Vinterhalter

Prijevod s ruskog jezika:
Jelena Perić

SUMMARY

Collectors, their societies and private collections in the USSR

Jadranka Vinterhalter

On the occasion of the exhibition *The Ukrainian Avant-Garde 1910–1930* in the Museum of Contemporary Art in Zagreb, a round-table meeting on the same theme was also held. One of the participants was Valeri Alexandrovich Dudakov, art historian and collector from Moscow and Vice Chairman of the Collectors' Club of the Soviet Cultural Foundation. The Collectors' Club was founded in 1987 and numbers 102 members. They have so far organized 60 exhibitions in the USSR and seven great exhibitions abroad. The Soviet private collections are very rich, containing works of art from the ancient Egyptian and Greek sculpture to the works of the avant-garde, often more valuable than those kept in museums. Dudakov further informed of the collectors' society's activities, the registration of collections and of the collectors' problems. A Museum of private Collections is being organized in Moscow by the well known collector Ilya Zilberstein. The building of the museum has been completed and the opening is planned for the end of 1991. The museum will present 8 to 9 great private collections as well as the collectors' personalities. V. A. Dudakov pleads for the foundation of a museum of contemporary art, which, paradoxically enough, at present does not exist in the USSR.